

BUGÜN YAHUDİLİK'TE AÇIKÇA ORTAYA ÇIKAN BÜYÜK MESELELER NELERDİR?*

Josy EISENBERG
Çev: Sami BAYBAL

Dr., S.Ü.İlahiyat Fakültesi
Dinler Tarihi Araştırma Görevlisi

Eğer Malraux "XXI. yüzyıl ya dinî bir yüzyıl olacak ya da olmayacak" diyebilseyse – yazar tabii ki kehaneti kabul etmektedir – XIX. yüzyılın ikinci yarısının daha ziyade dinî pratikte bir gerilemeyle damgalandığını belirtmek gerekir. Yahudilik, olaylar her ne kadar karmaşık da olsa bundan kurtulamamaktadır, zira Yahudilik merkezkaç güçlerle olduğu gibi merkezci güçlerle de canlanmıştır.

Hakikatte Yahudiler ikiyüz yıldan beri gerçek bir kimlik krizi geçirmektedirler ki, o krizi bazı ifadelerle kısaca ortaya koymuştuk. Yahudilik bir din midir, bir medeniyet midir, bir kültür müdür, bir halk mıdır, bir ırk mıdır? Bu son nokta dışında, cevap kesin olarak hayırdır! Bu tanımlardan hiçbirini şekil bakımından bir yana atılamaz. Ancak şunları söyleyebiliriz: İnanan Yahudiler için, Yahudilik hemen her şeydir; diğerleri ise bu tanımlardan birini seçerler veya hiçbirini seçmezler.

Bu basit sıralama Yahudi inancının sert çekirdeğinin özgürleşmeden beri ne denli çatladığını açıkça göstermektedir. Burada söz konusu olan inanç krizidir: Oysa bu, Yahudiliğin XX. yüzyılın ikinci yarısında karşılaştığı ilk problemdir, bu kriz yoğunlaşmıştır. O (kriz) Holokost¹'la trajik bir boyut kazanmıştır. O zamandan beri "Tanrının sessizliği" Yahudi bilincinin temel saplantılarından biri olmuştur. Bilindiği gibi acımasız koşullar altında altı milyon Yahudinin katledilmesi, İsrail'in seçilmiş olma prensibiyle ve dinî edebiyat tarafından yüz defa tekrar edilmiş "Tanrının halkı için beslediği sevginin sürekli olduğu" iddiasıyla güçlkle uyumaktadır. Kuşkusuz 1939 yılında Yahudi toplumunun bir kısmı henüz "laik bir hale gelme" yolundaydı ve bunların dinî gelenekle sadece bağlantı dalgaları vardı. Fakat 1945'den sonra soykırım, Yahudilerin büyük bir kısmını bu eğilimden uzaklaştırdı ve onları ya sekülerizasyona ya da Yahudiliğin saf ve basit reddine götürdü. Kuşakların kısmen değişmesiyle, bu yükselen fenomenin yerini apaçık bir çekilmenin aldığı gerçektir. Ne var ki soykırımın sarsıntısı derin olmuş ve insanları sık sık kelimenin tam anlamıyla manevî hayatları aleyhine problemleri ön plâna almaya sevk etmiştir. Kimileri için kriz derinden etkili olmuştur, kimileri için ise iman;

* Bu makale, Josy Eisenberg'in "Le Judaïsme, Paris, 1989" adlı Fransızca eserinin 183-188. sayfaları arasının tercümesidir.

¹ Holokost: Tamamıyla ateşte yakmak suretiyle yapılan bir kurban; tam kurban anlamındadır (bkz. Şinasi Gündüz, Din ve İnanç Sözlüğü, Ankara, 1998, s. 173). "Holokost" (aynı zamanda Felâket, Şoa veya Hurban diye de anılır), Yahudi Diaspora tarihinin ve hattâ çağdaş insanlık tarihinin hiç kuşkusuz en trajik dönemidir (30 Ocak 1933-8 Mayıs 1945). Bu kavramla ilgili olarak geniş bilgi için bkz. "Holokost", Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul, 1997, s. 9 vd. (çev. notu).

bunun aksine dikkate değerdir ki, kamplarda sarsılmayan Yahudilerin sayısı çok olmuştur ve sağ kalanlar da tecrübeyle güçlenerek çıkmışlardır.

İkinci büyük mesele - ki bu da yeni değildir - Yahudiliğin ve ideolojilerin karşılaşmasıdır. Yahudilik belli dünya ve insan vizyonu ve bir kurtuluş ekonomisi savunmaktadır; farklı felsefeler de aynı şeyi yapmaktadır. XIX. yüzyıldan beri, Sosyalizm ve Marksizm, bir grup Yahudinin üzerinde büyüleyici bir tesir yapmıştır, hattâ onlar çoğu zaman dinin yerini bile almıştır: İnkılâpçı ve uluslararası Mesihçilik, onlara, peygamberlerin Mesihçiliğinin modern, otantik ve üstelik etkili bir şekli olarak görünmekteydi. Gerçekte, bu kimlik arayışında çoğu zaman varlığın anlamını araştırma ve mevsuk bir var olma kaygısını ifade ediyorum. Yahudiler üç tip kimlikten birini seçmişlerdir: Ya kendi vatanlarının milliyetçisi olmayı seçmişlerdir yani, İsrail dinine mensup Fransız olmayı seçmişlerdir; veya Marksist, Leninist, Troçkici ya da Hümanist Enternasyonalizmi seçmişlerdir. Bunlara göre insanlar, ırklar ve dinler arasındaki bütün sınırları ortadan kaldırmak için mücadele etmek gerekir. Son olarak Yahudi milliyetçisi olmayı seçmişlerdir yani Siyonizmi. Dinî değerler bu üç kategoriden birinci ve üçüncüsünde az veya çok önemli bir yer tutuyorsa da, ikincisinde hiç yer almazlar, çünkü bu kategoride din, uzlaşma faktörü olmadığı gibi bir bölünme faktörü olarak görünür. Bu konuda yeni bir tartışma açmak istemeksizin, sadece şunu belirtmek gerekir ki; enternasyonalist ideoloji ve sol eğilimler her ne olursa olsun 1968 Mayıs'ından bu yana - özellikle Holokost'tan alınan dersler, Batı ülkelerindeki Yahudilerin durumu ve İsrail Devleti'nin varlığı gibi - birçok sebeple Yahudi çevrelerinde belirgin bir gerileme içindedir.

Yahudiliğin meydan okumaya karşılık vermek zorunda olduğu üçüncü mesele ise zamanımızın sosyo-ekonomik ve teknolojik büyük devrimlerdir. Yahudilik öncelikle büyük toplumsal meselelerle sorgulanmıştır. Çekirdek ailenin yeniden tartışma konusu olması, evliliğin azalması, boşanmaların çoğalması, cinsel özgürlük gibi konular daima toplumun temel çekirdeği olarak şekillenen Yahudi ailesi için birçok saldırı anlamına gelmektedir. Ortodoks Yahudiliği² evliliğin kutsallığına son derece bağlıdır ve her türlü evlilik dışı beraberliği reddetmektedir. Aynı şekilde Kutsal Kitab'ın iğrenç olarak nitelediği homoseksüelliği de kayıtsız şartsız yasaklamaktadır³. Şunu belirtmeliyiz ki, bugün A.B.D.'de onaltı "gay" ve "lezbiyen" toplumu mevcuttur; ancak burada kuşkusuz Yahudi dünyasının tamamı tarafından sert şekilde dışlanmış marjinal bir fenomen söz konusudur. Kürtaj, doğum kontrolü, sunî döllenme, organ nakilleri, taşıyıcı anneler, ötenazi⁴ gibi hayata bağlı

² Ortodoks Yahudilik: M.S. 586 yılında I. Mabedin yıkılışından, zamanımıza kadar gelen Rabbinik karakterli Yahudilerdir. Tora ve Talmud eğitimi alan Yahudi hahamlarının gösterdikleri istikamette dinî hayatlarını düzenlemişlerdir. Bugünkü İsrail'de hâkim unsur, Ortodoks Yahudilerdir. Bunlara ve bunların inandığı dinî esaslara Rabbinik veya Rabbânî Yahudilik veya Rabbânî Yahudiler denmektedir. Bkz. Mehmet Aydın, Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, Konya, 2005, s. 801 (çev. notu).

³ Bkz. Levililer, 18/22; 20/13 (çev. notu).

⁴ Ötenazi (Euthanasie): Acı çekmeden, eziyetsiz ölüm; (onulmaz hastalık vb. gibi durumlarda) öldürmeye izin verme. Bkz. Tahsin Saraç, Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük, İstanbul, 1990, s. 558 (çev. notu).

diğer büyük sorunlar her gün Yahudi ahlâkını sorgulamaktadır. Şüphesiz bu konuların tamamında hahamların Katoliklere göre genellikle daha liberal görüşleri vardır. Meselâ Talmud⁵'un hahamları kesinlikle tedavi amaçlı kürtaja izin vermişlerdir. Şayet anne tehlikedeysen annenin hayatı her zaman cenininkinden önce gelir. Bununla birlikte Yahudiliğin ne kadar doğumdan yana olduğunu sık sık gösterdik; o halde hahamlar - görüşler zaman zaman bölünse de - özellikle ister hayata, ister insana saygıya, isterse ölümden sonra cesede saygıya karşı olabilecek her türlü saldırıyla meşgul olmuşlardır: Dolayısıyla, ötenazi her yakma olayı gibi şiddetle reddedilmiş olarak kalmıştır.

Dinlerini yaşamak isteyen Yahudilerin başına ciddi problemler açan, teknolojinin öbür yüzüdür: Günlük hayatta elektriğin, elektroniğin ve enformatiğin artan rolü Şabat⁶ ve bayramlara uymayı bazen zorlaştırmaktadır. Burada çok önemli sorunlar yoktur ama birçok küçük sorun söz konusudur: Giriş kapısı, değiştirme yetkisi sizde olmayan bir şifreyle açılıp kapanan veya kapılarına elektronik bir sistemle kumanda edilen bir binada oturuyorsanız, Şabat esnasında, evinize nasıl döneceksiniz? Bu problemler - Ortodoks Yahudiler'in şöyle veya böyle mükemmelce hallettikleri - ne kadar önemsiz gibi görünseler de insan hayatını genellikle zorlaştırmakta ve çok sayıda Yahudiyi içtihat istemeye götürmektedir.

Toplumun bu çeşitli meselelerine, biri, özelde toptan göçlerin sıklığı ve Yahudi toplumlarının göçü; diğeri, genelde günümüzün ekonomik krizlerine bağlı olan iki faktörün bir araya gelmesinden kaynaklanan fakirliği de eklemek gerekir. Diğer bir deyişle, Yahudi kurumları, mülteci sorunu ve "yeni fakirler" in sorunlarıyla uğraşmak zorundadır. Avrupa'da, A.B.D.'de ve İsrail'de hayatlarını yeniden kurmak isteyen her kökenden sayısız Yahudi - ölüm kamplarından kaçan Yemenli, Iraklı, Mısırlı, Kuzey Afrikalı, Doğu ülkelerindeki Yahudiler - maddî sıkıntı içindedirler, "yeni fakirler" in sayısı da durmadan artmaktadır. Çoğu dramatik ölçülerde olan bu sosyal meselelere çözüm getirmek, Yahudi toplumlarının önemli meşgalelerinden birini teşkil etmektedir ve onların enerjilerinin ve kaynaklarının önemli bir kısmını tüketmektedir.

⁵ Talmud: Yahudilerin kutsal kitap külliyyatının sözlü dinî edebiyattan oluşan kısmına Talmud denilmektedir. "Öğrenim" anlamına gelen Talmud, Tevrat'ın şifahi bir yorumu olarak değerlendirilmiştir. Talmud, başlangıçta yazılı değildir. Ancak M.S. II. yüzyılda Yahuda Ha-Nasi tarafından derlenmiştir. Geniş bilgi için bkz. Sami Baybal, İbrahimî Dinlerde Mesih'in Dönüşü, Konya, 2002, s. 39'daki dipnot kısmında söz konusu terim ile ilgili olarak zikredilen açıklama ve kaynaklar; Mehmet Aydın, Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, s. 738-740 (çev. notu).

⁶ Şabat: İbranice "istirahat etmek" anlamına gelen "Shabbat" kelimesinden gelmektedir. Haftanın yedinci günüdür. Bu günü kâinatın yaratıcısı ilân etmiştir. Cumartesi günü Yahudiliğe göre "Rabbin günü"dür. Rabb, o gün yaratılışı bitirmiştir. Bunun için Şabat kelimesi "durdurmak" anlamına da gelmektedir. Yahudi geleneğine göre bugüne herkes saygı göstermelidir. Bugün bütün faaliyetler durdurulmalıdır. Yahudilik'te bu günün, hem dua ve ibadet hem de insanların ve hayvanların dinlenmesi günü olduğu (Çıkış, 31/13-17; Tesniye, 5/14) düşünülür. Bu kavramla ilgili olarak geniş bilgi için bkz. Mehmet Aydın, Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, s. 655; Yahudilikte Kavram ve Değerler, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul, 1996, s. 180-189; Şinasi Gündüz, Din ve İnanç Sözlüğü, s. 350 (çev. notu).

Bütün bunlar kadar kaygı verici ve harekete geçirici ve aynı zamanda can sıkıcı olan bir diğer konu da Sovyet Rusya Yahudileri'dir. Genel olarak nüfuslarının iki buçuk milyona üç milyon arasında olduğu düşünülür. Diğer bir ifadeyle, bunlar demir perdenin Yahudi birliğinden ve aynı zamanda Yahudi kültüründen ve pratiğinden ayırdığı önemli bir Yahudi topluluğudur. Her iki topluluk da engel ve yasaklarla karşı karşıya gelmiştir. Bugüne gelinceye kadar, Sovyet Rusya Yahudileri için İbranîce öğrenmek, dinî eğitim almak ve ritüelleri yerine getirmek neredeyse imkânsız gibidir. Bununla birlikte, Sovyetler Birliği'nde kaydedilen son reformlardan bu yana, olayların değişmekte olduğu söylenebilir; ama, büyük ölçüde İsrail-Arap çatışması ve Sovyet Rusya ile İsrail Devleti arasındaki diplomatik ilişkilerin yeniden başlaması konusunda ortaya çıkan gelişmelere bağlı olan bu değişimin alanı, güvenilirliği ve sürekliliği konusunda bir karara varmak zordur.

BUGÜN YAHUDİLİKTE AÇIKÇA ORTAYA

ÇIKAN BÜYÜK MESELELER NELERDİR?

WHAT ARE THE CONSPICIOUS PROBLEMS IN MODERN JUDAISM?

Josy EISENBERG

Çev. Sami BAYBAL

In fact, the Jews have been experiencing an identity crisis for two centuries in real sense. The first problem which Judaism faced in the second half of the 20th century is the crisis of belief. The second serious problem is the conflict of ideologies in Judaism. The third challenge which Judaism had to respond to is immense socio-economic and technological revolutions of the age.

ما هي المسائل الكبرى التي تظهر في اليهودية اليوم؟

في الحقيقة يتعرض اليهود لأزمة ذاتية منذ مائتي سنة. وأول مشكلة تعرضت لها اليهود في النصف الثاني من القرن العشرين هي الأزمة الاعتقادية، والمشكلة الثانية الكبيرة هي التراع بين الأيدلوجيات اليهودية، وأما المشكلة الثالثة التي اضطرت اليهود للتصدي إليها هي التطورات التي تحققت في ميادين التكنولوجيا والعلوم والاقتصاد في يومنا الحاضر.